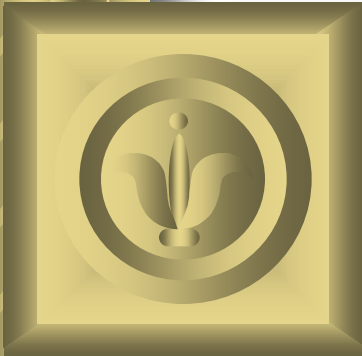

Dějiny soukromého práva
26. 10. 2010

Procesní právo - od svémoci k soudci

Miroslav Frýdek

©

Obecně o ochraně práv

- Právu jednoho odpovídá povinnost druhého (omisivní, komisivní), toto právo, které se zakládá na právní normě je označováno jako **nárok**. Pokud však nárok odpovídající povinnosti není splněn, je otázkou:

„Kdo vynutí jeho splnění?“

Svémoc

- je donucení osoby oprávněné, která si **vlastní mocí vynucuje** určité chování, či jednání na osobě povinné
- představovala v nejstarších dobách významnou úlohu při domáhání se svých práv, důvodem bylo **rodové zřízení** a instituty: **vendeta a talio**
- Postupem času byla svémoc omezována

Omezení svémoci v římském právu

- Omezení svémoci již v LDT:
 - in ius vocatio (procesní omezení)
- Naopak svémoc zůstala u:
 - fur nocturnus
 - brání-li se zloděj za světla se zbraní, může být zabit, ale bránící se musí volat o pomoc a přivolávat svědky
- Svémoc se připouštěla:
 - u nutné obrany
 - při odmítání dostavit se před soud
 - u nedohodnutí se na náhradě škody – talio

Omezení svémoci - pokračování I.

- **Lex Iuliae de vi publica a lex Iuliae de vi privata** – tyto zákony trestaly násilí při svémocném dobývání si práv
- **Decretum divi Marci** – pod hrozbou ztráty pohledávky a pokuty bylo věřitelům zakázáno nutit dlužníka k vydání jeho věcí nebo k svémocnému odebrání jeho věcí. Stejná úprava i ve Justiniánových Novellách a Konstituci z r. 389 n. 1.
- Zakazovala se jen svépomoc **de vi** (násilím)
- U sebeobrany platila zásada **vim vi repellere licet**

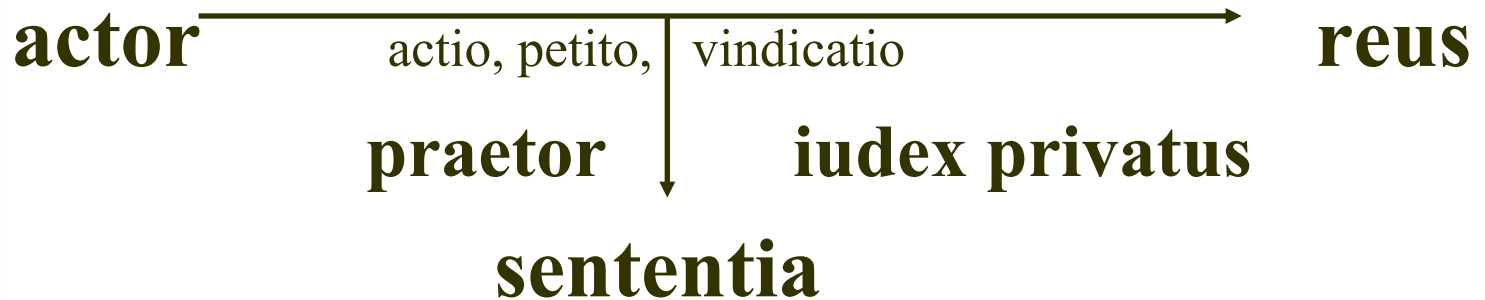
Ingerence „státu“ do sporů

- Omezením svémoci vyvstala otázka, kdo bude poskytovat ochranu právům
- Zásada – „Kde není žalobce, není soudce“

vigilanitbus iura scripta sunt

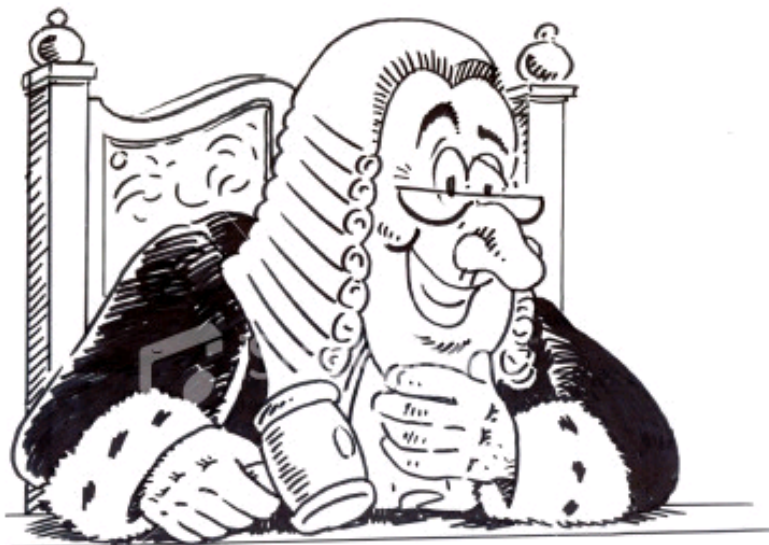
poškozený → škůdce

podřízení se jurisdikci

Soudní proces

- **Otázka: CO nebo KDO je soud?**
- **Soudní proces** - je postup soudu, který se skládá z určitých úkonů jejichž cílem je vynesení rozsudku. Co je však soud?

Iurisdictio

- **Soudní pravomoc-**
iurisdictio v Římě měli:
 - králové
 - konsulové
 - praetor (U,P)
 - kurulští aedilové (trh)
 - císař (princeps)
 - soudní prefektové,
duumvirové, quatuorvirové,
správci provincií
 - za dominátu – delegovaní
sudci
- ? iudex privatus ?

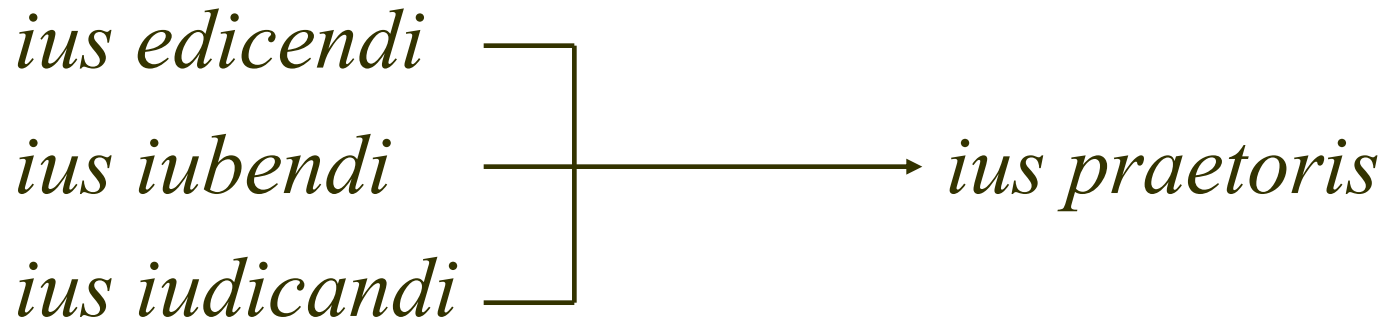
Praetor versus iudex privatus

- Marcus Tullius Cicero ve svém spise *De re publica* 5, 2, 3 vystihuje velice výstižně republikánské nazírání na soustředění více oprávnění v jedněch rukou:
- *Nec vero quisquam privatus erat disceptator aut arbiter litis, sed omnia conficiebantur iudiciis regiis*
- Je vskutku věcí neslýchanou, aby někdo (praetor) jako soukromník (privatus) působil v celém soudním řízení a vynesl i rozsudek.

Dionysius z Halikarnassu 4, 25

„Tullius se ukázal jako přítel lidu, a to nejen v těch opatřeních, kterými se zdálo, že snižuje pravomoci senátu a moc patricijů, ale také v těch, kterými se snižuje královská moc, jejíž se z poloviny zbavil sám. Zatímco králové před ním považovali na správné mít na starosti všechny případy a vymezili všechna soudní řízení, jak soukromoprávní tak i veřejnoprávní tak, aby jim vyhovovali, ale on si vzal na starosti všechny trestné činy, které ovlivňovaly veřejnost, ale **pro soukromoprávní případy jsou jmenovány soukromé osoby, které mají být soudci**, a předepsal pro ně normy a zákony, které sám sepsal.“

Souhrn oprávnění praetora v soudním řízení

Ius iubendi

- Pojem *iubere* je používán jako právo magistrátů vydávat vyhlášky v rámci jurisdikční činnosti
- Latinské slovo *iubere* je také technický výraz pro hlasování římského lidu, když je přijímán zákon.
- *Ius iubendi* je odvozeno od *iubeo* – poroučím, příkazuji. Jde o právo magistráta vydávat příkazy v oblasti jeho pravomoci; v případě praetora se jedná o příkazy, kterými bylo upraveno soudní řízení ve všech jeho fázích (*in iure, apud iudicem* a případně i vykonávací řízení).

Práva a oprávnění praetora

- Vydávání ediktů – praetorských soudních vyhlášek, kterými se praetor zavazoval poskytovat ochranu právům a oprávněným zájmům v podobných případech.
- Oprávnění odmítnout (*denegatio actionis*) či povolit žalobu, tedy vést resp. nevést soudní spor v rámci římskoprávní zásady – *aequitas* - smyslu pro vyšší spravedlnost.

Juris dictio

- bylo zprvu uplatnění impéria v oblasti soudnictví, později a ještě za rané římské republiky trestní a civilní soudní moc nejvyšších magistrátů a zároveň jejich řídicí činnost na tomto úseku.
- označuje tu část imperia, nejvyšší příkazovací a zakazovací pravomoci, kterou měli magistráti národa římského cum imperio. Jurisdikce je pak jen určitá část impéria a vztahuje se k výkonu soudnictví jako výkonu úřadu ERGO jurisdikci nemohli mít soudci, kteří byli soukromými osobami, označovanými obratem iudex privatus.

Etymologie jurisdikce

- **Iuris dictio** - je asi nejčastěji překládáno či vykládáno jako **vynesení/vyřčení spravedlnosti**.
- Dig. 1. 1. 1.Ulp.Právo je nazvané podle výrazu spravedlnost [**iustitia**].
- **Dictio** – mluvení, řeč; **dictum** – výrok.
- Nabízí se však i další možný překlad či výklad →

Užívání termínu *iurisdictio*

- Samotní Římané užívali termínu *iurisdictio* v následujícím významu a případech:
- Livius, *Ab Urbe condita* 32, 28: “... *peregrina iurisdictio Minucio obtigit;*” – jurisdikci cizineckého praetora získal Municius (české znění v překladu Pavla Kucharského: právní agenda s cizinci /připadala/ Municiovi).
- Livius, *Ab Urbe condita* 24, 44: “*M. Aemilius praetor, cuius peregrina sors erat, iurisdictione M. Atilio collegae, praetori urbano.*” – Praetor Marcus Aemilius, kterému připadla soudní péče o cizince, má odevzdat soudní pravomoc kolegovi, městskému praetorovi Marku Atiliovi.
- Tacitus, *Annales*: I. 15: “*Mox celebratio annua ad praetorem translata cui inter civis et peregrinos iurisdictio evenisset*” – Pořádání slavností bylo brzy přeneseno na praetora, jemuž připadne soudní pravomoc mezi občany a peregriny.

Účel jurisdikce

- Soudní činnost je výkon soudní pravomoci, kterou měl jen magistrát národa římského; v civilním soudnictví především praetor. Jurisdikce je trestní a civilní soudní moc (pravomoc) nejvyšších magistrátů a zároveň jejich řídicí činnost na tomto úseku, jde tedy o „výkon státní moci na úseku soudním“. Jejím úkolem je nejen výkon soudní pravomoci, ale především omezení, resp. potlačení svémoci, a vytlačení institutu odplaty (*talio*) které byly v nejstarších dobách, a nejen u Římanů, běžným prostředkem domáhání se svých práv.
- V nejstarších dobách bylo pro soud a právo stejné označení – *ius*: Zákon XII desk: I. 1 *Si in ius vocat, [ito]*. Volá-li na soud, [ať jde]

Iudicare

- *Iudicare* označuje soudní činnost, vyhlášení rozsudku nebo rozhodnutí osobou, která jedná jakou soudce v civilním nebo poenálním řízení.
- V trestních věcech je *iudicare* stavěno do protikladu k *coercitio*, které není doprovázeno řádným procesem.
- V antickém právu je *iudicare* synonymum *adiudicare* = prisouzení dlužníka jeho věřiteli kvůli nezaplacenému dluhu.
- Sloveso *iudicare* označuje soudní činnost, která je však omezena jen na vyhlášení rozsudku nebo rozhodnutí ve věci, nejedná se již však o činnost, která by zahrnovala formální řízení sporu, ale právě jen rozhodovací proces, provádění důkazů (*probatio*), výslech svědků, tedy ty úkony, které vedou k objasnění skutkového stavu věci a k meritornímu rozhodnutí. Celá práce soudce se odehrávala v rámci intence nalézt na základě důkazů, na čí straně je právo.

- *Iudicare iubere (iussum iudicandi)* je příkaz daný praetorem soukromému soudci (*iudex privatus*), aby vydal rozhodnutí v souladu s vyhotovenou písemnou formulí.
- *Iudicare vetare* označovalo odvolání soudce (*iudex*), který je nebo se stal nezpůsobilým k výkonu svých povinností.
- *Iudicatio* bylo v jazyce pozdějších konstitucí synonymem soudního rozhodnutí (*sententia iudicis*).

Iudicatum

- značilo buď odsuzující rozsudek (*sententia*), jehož obsah zní na sumu peněz ke které byl žalovaný (*reus*) odsouzen, aby ji zaplatit vítěznému žalobci (*actor*), nebo
- rozhodnutí, na jehož základě vzniká závazek z rozsudku. V době klasického práva musel žalovaný splnit rozsudek – uhradit dluh – do 30 dnů. V případě neplnění mohl být žalován speciální žalobou na výkon rozhodnutí (*actio iudicati* – žaloba z rozsudku).

Jak je to tedy s možným výkladem *iurisdictio*?

- *Iurisdictio* [*iuris dictio*], kde
- první část (*iuris*) je odvozena od *ius, iura, iuris* (základem je slovo právo) a
- druhého slova (*dictio*), které patrně pochází ze slova *dicto* [-are, -avi, -atum] – opětovně říkati, nebo *dictata*, [-orum, n.], tj. slova po někom odříkávaná, papouškování.

Opakování – připomínání práva

- vítězná strana opakovala svůj nárok druhé straně a tím připomínala dlužníkovi jeho povinnosti.

Fázovitost soudního řízení

Římské soudní řízení se dělilo na dvě stadia:

- **1. stadium – in iure** – před právem, na právu, odehrávalo se před soudním magistrátem
- **2. stadium – apud iudicem (iudicium)** – se odehrávalo před soudcem – iudex privatus
- Dále existovali **arbitři** – rozhodčí např. u sporů o vytyčení hranic, obvykle byli 3, řízení pak nebylo iudicium, ale arbitrium

Podmínky řízení

- **Způsobilost stran** – ta v sobě zahrnuje:
 - **právní subjektivitu** – způsobilost k P a P
 - **způsobilost k právním úkonům** – vlastními PÚ nabývat P a P
 - **postulační způsobilost** – způsobilost obracet se na soud
- **Způsobilost soudu** – ta v sobě zahrnuje:
 - **věcnou příslušnost** – iudex unus
 - **místní příslušnost** – actor sequitur forum rei
 - **zvl. místní příslušnost** – forum rei sitae, forum delicti commissi

Probatio

- Probatio – dokazování; u něj platila zásada volného hodnocení důkazů.
- Důkazní břemeno měl kdo, kdo něco tvrdil. Strany si musely důkazy opatřit samy.
- Probatio – prověřovalo tvrzení stran ve fázi in iure.
- Hlavní důkazní prostředky:
 - výpověď stran
 - výpověď svědků
 - listiny
 - znalci
 - podpůrně se používala přísaha stran

Změny v extraordinárním řízení

- Rozhodovali úředníci – soudci, kteří byli principem pověřeni – delegování, aby soudili. Tito soudci tak nebyli *iudex privatus*, ale byli to soudci – státní orgán.
- Strany již byly k jednání obesílány soudcem – **evocatio** – obsílka, **evocatio litteris** – písemný příkaz, **evocatio edicto** – vyhláškou.
- Proti rozsudku bylo možné se odvolat **apellatio**, ale jen pokud šlo rozsudek, který vynesl delegovaný soudce, od rozhodnutí principa nebo prefekta pretoriánů se nešlo odvolat. Odvolací lhůta byla krátká, buď ihned ústně nebo v 2-3 denní lhůtě písemně.

- Princeps směl o všech odvoláních rozhodnout sám.
- Apelace měla suspenzivní účinek **kasační** – nové rozhodnutí mohlo staré zrušit nebo mělo účinek **reformační** – nový rozsudek mohl pozměnit rozsudek původní.
- Exekuci bylo možné provést na základě staré **actio iudicandi** nebo novou kogniční formou – o exekuci rozhodl stejný orgán, který vynesl rozsudek.
- Od 2. stol. n.l. se stalo EOC hlavním způsobem řízení (zatlačilo formulový proces).

Fáze in iure a OSŘ

- Ve fázi in iure se rozhodovalo o procesních otázkách, zejména o způsobilosti stran a příslušnosti soudu
- V této části se také ustanovil spor, tedy došlo k jeho právnímu posouzení.
- V českém procesním právním předpise – Občanský soudní řád – je tato fáze řízení upravena v třetí části, která je nadepsána „Řízení v prvním stupni“ ustanovení §§ 79 – 114c. Tato část OSŘ upravuje průběh řízení od jejího zahájení po přípravné jednání.

Fáze *apud iudicem* a OSŘ

- První část fáze *apud iudicem* je upravena v OSŘ v ustanoveních §§ 115 s názvem „Jednání“ a ust. §§ 120 – 136 OSŘ se týká dokazování.
- Meritornímu rozhodnutí - vynesení rozsudku - jsou pak věnovány ust. § 152 a násl. OSŘ.
- Řízení *apud iudicem* je tedy věnována vlastnímu soudnímu jednání, kde došlo k dokazování a tím ověření tvrzených skutečností, na jejichž základě je vynesení rozsudek.

Soudní moc

- **Zakotvení soudní moci v ústavách**
- **Neslučitelnost funkce soudce**
- **Nezávislost soudů a soudců**

Děkuji vám za pozornost a přeji vám příjemný
den.....

